

In margine – rozsáhlejší poznámky opatřené pořadovým číslem

In margine 1/

Korespondenční kontakt s Deou Hedberg (ovou) přerostl po roce 1903, kdy se obě mladé ženy po čtyřech letech dopisování poprvé setkaly, v trvalé přátelství. Korespondence, která byla vydána v roce 1979,³⁴⁹ je pestrobarevným obrazem mladistvých představ a uměleckých plánů. Je odrazem prvních literárních pokusů, prokazuje trvalý zájem Undsetové o výtvarné umění ve Skandinávii a Evropě. Vedle malířství, kterému chtěla původně zasvětit veškeré své umělecké hledání, byla zaujata hudbou a filozofií. Korespondence je důležitým svědectvím o autorčině četbě, oblíbených autorech apod. Poslední dopis je datován 27. května 1940. Undsetová v něm oznamuje smrt svého nejstaršího syna v osvo-bozeneckých bojích v prvních dnech německé okupace. Korespondence tedy s různými přestávkami a se stále se snižující frekvencí dokumentuje autorčiny životní peripetie – tajnou svatbu se Svarstadem, narození dětí apod. Nejzajímavější částí korespondence je prvních osm let, dopisy švédské přítelkyni mohou sloužit jako intelektuální deník dospívající dívky a mladé ženy.

In margine 2/

Do roku 1103 bylo Norsko podřízeno arcibiskupství v severofrancouzské Remeši, roku 1152 opustilo svazek s arcibiskupstvím v Lundu (na nejjižnějším cípu Švédska, tehdy teritorium Dánského království). Arcibiskupství v Nidarosu patřilo ke geograficky nejrozlehlejší v Evropě. Pod jeho správu spadala tři biskupství norská, dále Island, Grónsko, Ovčí ostrovy, dnes britské Orkneje a ostrov Man mezi Anglií a Irskem. Za sv. Olavem, (král Olav Haraldsson zabitý v bitvě u Stiklestadu 1030 byl nazýván „věčným králem Norska“), podnikali strastiplnou a nebezpečnou cestu poutníci ze všech koutů Evropy. Ve 13. stol. byl Nidaros stejně významným poutním místem jako např. Santiago de Compostella. Pak ovšem nastal zlom – v letech 1349/50 ničila Evropu epidemie moru. Následky pro Norsko byly osudové, země ztratila podle některých odhadů až polovinu obyvatelstva a návrat ke kulturní úrovni země trval celá staletí. Takto oslabeno a také v důsledku mocenské konstelace ve Skandinávii ztratilo Norsko postupně státní samostatnost i národní jazyk. Po proměně dánsko-norské říše v reformovanou protestantskou zemi bylo uctívání světců samozřejmě zakázáno, arcibiskupství zrušeno, nejsevernější gotická katedrála světa se stala předimenzovaným a chátrajícím farním kostelem.

R. 1537 došlo k zákazu katolické církve, reformace byla provázena propadnutím církevního majetku, dánský král Christian III. tak získal bezúplatně takřka polovinu veškeré půdy v říši. 1624 byl pod vlivem aktuální mezinárodní situace znovu vyhlášen zákaz pobytu na norském území katolickým kněžím a mnichům,

³⁴⁹ Sigrid Undset: *Kjære Dea*. Předmluva a komentář Christianne Undset Svarstad. Oslo 1979.

nejvyšší sankcí byl trest smrti. Roku 1814 se Norsko vymanilo ze čtyřsetletého státního svazku s Dánskem (a bylo spojeno personální uníí se Švédskem). Tétož roku byla přijata ústava, která vznikla po vzoru americkém a francouzském. Tato ústava však potvrdila výsadní postavení luterské církve a prodloužila i zákaz založení židovské komunity v zemi. První průlom nastal působením národního básníka Henrika Wergelanda (1808-1845), který roky bojoval za praktickou i legislativní toleranci vůči menšinám, především židům. Zákaz vstupu židů do Norska byl zrušen až šest let po Wergelandově smrti. V této době došlo také k pozvolnému návratu katolické církve do země. Vše začalo nenápadně: udělením jednorázového víza pro francouzského kněze pozvaného pokřtít právě narozenou dceru francouzského diplomata. Dne 6. března 1843 byla na naléhání tétož francouzského konzula vydána královská vyhláška, povolující zřídít pro potřeby zahraničních diplomatů v hlavním městě katolickou farnost. V průběhu první poloviny 20. stol. došlo k pozvolnému návratu řádů a komunit.

In margine 3/

Jak v nakladatelství Aschehoug zvládali těžkosti vyplývající z faktu, že autorka nežila v hlavním městě, vyplývá z následujícího rozhovoru s nakladatelským redaktorem K. Møllerem o posledních přípravách k vydání *Olava Audunssøna* na podzim 1925:

„V sobotu 7. listopadu v 10 hodin dopoledne jsme obdrželi posledních 100 stran do tisku. Dvacet mužů se dalo okamžitě do práce, aby byl text vysázen co nejdříve. V neděli po ránu se vypravil jeden z našich mladších spolupracovníků do Lillehammeru s korekturou. Paní Undsetová takovou rychlost nečekala, měla toho dne hosty, avšak 6 tiskových archů pročtla a náš zaměstnanec se pak vrátil do Oslo nočním vlakem, který vyjel z Lillehammeru ve tři ráno. Avšak paní Undsetová vyžadovala druhou korekturu. Opravy byly provedeny do deváté hodiny ránní a v 9.15 odjel mladý muž znovu do Lillehammeru. Byl to z naší strany velmi neobvyklý postup, a paní Udsetová byla také pořádně zděšena. V pondělí ráno jsme měli korekturu zpět, takže kniha mohla být předána do tiskárny, kde ji zpracovávalo současně 10 tiskařských strojů. Ve středu ráno v 9 hodin byly hotové první brožované výtisky, ve středu odpoledne pevné a kožené vazby. Ve vazárně pracovalo 90 mužů, kteří se bez ustání střídali, takže když jeden vstal, druhý se na jeho místě chopil práce. Na jídlo chodili do blízké vývařovny, aby nedošlo k časovým prodávám. Obálka byla tištěna trojbarevně, nemohli jsme s ní začít dříve, než bylo zřejmé, jak bude poslední díl rozsáhlý. Tiskařskými stroji to muselo projít třikrát, to je dohromady 125.000 tisků, metoda rychlotisku byla pro obálku vyloučena. Ve čtvrtek jsme začali rozesílat první exempláře do Švédska a Finska, pak do severního a západního Norska, následovalo Dánsko a nakonec jsme obtelefonovali knihkupce z Oslo a okolí. V pátek byli zásobeni knihkupci v Oslo, do večera měla celá země i sousední státy současně knihy, ale i informace pro agenty a tisk tak, aby recenze mohly vyjít zároveň.“³⁵⁰

350 Svein Lang: *Markedsføring og resepsjonen av Sigrid Undsets roman Olav Audunssøn i Hestviken*. In: Bok og lesar: Streiflys over den norske litterære institusjonen i 1920-åra. Red. S. Aa. Aarnes. Bergen 1981. s.73–87.

Pro celkový přehled dodávám, že norské nakladatelství Aschehoug vydalo v roce 1925 celkem 255 knih, tedy pětinu z 1228 titulů v celé zemi. Zde jsou jména tří toho roku nejprodávanějších autorů: Sigrid Undsetová, dnes zapomenutý romanciér Elias Kraemmer, cestovatel a objevitel Roald Amundsen. Aschehoug zkoušel nové způsoby vedení marketingu, což se odrazilo na způsobu prodeje knih Sigrid Undsetové. Vyhlásil například soutěž o nejlepší výkladní skříň věnovanou Undsetové. Hlavním důvodem byla reklama, konkrétní zdůvodnění znělo: „Výkladní skříň je vyjádření solidarity knihkupců s nakladatelstvím, které do knih investovalo, a knihkupci na nich vydělávají.“ Tato reklama měla také podpořit nákladný projekt připravovaného vydání autorčiných sebraných spisů, a to v nákladu 16 tisíc v celo- nebo polokožené vazbě. *Olav Audunssøn* vyšel v prvním nákladu v počtu 20 tisíc. (Norsko mělo tehdy 2,8 milionů obyvatel) Z rozhovoru s pamětníkem dále vyplývá, že ve Švédsku se exemplářů *Kristiny Vavřincové* prodalo na 50 tisíc. I v Dánsku se jí dostalo značné pozornosti, proto se nakladatelství rozhodlo, že *Olav Audunssøn* bude dán na trh ve čtyřech skandinávských zemích současně, a to bez překladu, tedy norsky.

In margine 4/

Předkládám text, který jsem excerpovala v Národní knihovně v Oslo v září 2009. Na psacím stroji pořízený „otrocký opis“ dopisu, jak se doslova uvádí v anotaci, zaslala Sigrid Braatøy(ová) Univerzitní knihovně v Oslo do rukou knihovníka Bjarte Winsnese s datem 28. listopadu 1971. ³⁵¹ Text však pochází z pera její matky, Signe Dorothei Undset, provdané Thomas, nejmladší sestry spisovatelčiny (1887 – 1976). Materiál je uchováván ve sbírce rukopisů (Manuskript-samlingen) pod označením Ms^o 4 3619. Tento dopis prozrazuje okolnosti vzniku románu *Madame Dorothea*, zabývá se historií autorčiny rodiny z matčiny strany a dotýká se dánské kulturní historie.

Det er riktig nok at stoffet i Madame Dorothea delvis er slektstradisjoner, selv om det er meget fritt behandlet. Min søster har nok ikke ment å skrive familiekronike.

Interessert i slektens forskjellige grener gjennom tidene. Og fordi nettopp denne tiden for henne var så interssant og sympatisk, dens menneskers tenkemåte og livsstil – med deres tro på fornuften og opplysningen, deres modige og nøkterne forhold til virkeligheten og deres avvisning av all forloren romantikk. Og så hadde vi blandt våre nære og kjære en så fullgod representant for alt dette. Det var – gamle moster – , frøkrn Signe Dorothea Worsøe. Hun var en meget eldre søster av min mormor, og styrte huset for min bestefar Gyth i hans gamle, store empirhus i Kallundborg, altså mors barndomshjem, hvor vi tilbrakte mange av våre ferier som barn eller helt unge. Bestefar var født i 1818 og moster 1814, de ble begge noen og nitti år, var helt åndsfriske til slutten.....yili s odkazem rodicu vice nez se to deje dnes...

³⁵¹ Anotace k této položce: Til U.B. fra Sigrid Braatøy /til Bjarne Winsnes 28. nov. 1971/Slavisk avskrift, Ms^o 4 3619.

Han var en taus mann, i motsetning til moster, som var en forteller av de store. Hun hadde en utrolig hukommelse...Hun var født i 1814 i Låstrup ved Limfjorden, hvor hennes far, Vilhelm Adolf Worsøe var sokneprest som nummer syv av en barneflokk på tretten. Faren døde da hun var 16, og de voksne barna fikk seg da tildelt hver sin av de yngste som de etter evne skulle hjelpe frem. Moster fikk omsorgen for den aller minste, min mormor som var bare fire år. Moren døde snart etter. Sin lillesøster fikk moster il enslags lærerinneeksamen. Så ble mormor gift. Og moster greide seg godt med hva vi ville kalle en broderiforening. Mormor døde etter 12 års ekteskap på barneseng med nummer ni. Moster tok resolutt sin beslutning. Hun ga opp alt sitt eget for å flytte til svogeren og ta over det store huset og barneflokken. Hun var da noen og femti. Hvis noen hadde sagt at hun ofret seg, ville hun visst bli sint – hun gjorde jo bare det som måtte gjøres – slik tenkte man den gangen. Realist som hun var, visste hun jo at en enkemann på 49, velsituert og enda meget pen, var i en utsatt stilling. Og søsterbarna fikk aldri stemor. Hun oppdrog hele barneflokken. Og for oss ble hun verdens deiligste bestemor. Klok og munter, kjærlig og omsorgsfull, men til det ytterste usentimental, uhyre sparsommelig i det små, men raus med med gaver når det skulle være. Også så morsom når hun fortalte om sin barndoms Jylland – om sin elskede far og prestegården, om folk på prestegårdene og bøndene, og tatere-nattmennene kaltes de – og fiskerne. Og hele den tids Jylland. Det var nettopp det stoff som også Sigrids elskede yndlingsforfatter St.St.Blicher hadde øst av, som kjente også fra ham. Det er nok mosters beretninger, supplert med slektstavlene og portrettene, som har ligget latent i Sigrids sinn. Og sånavnene – hun har forbundet noe med dem. Hun har fortalt meg at Mad. Dorotheas mor, den livshungrige frue, er identisk med en dame fra første halvdel av syttenhundreårene som er meget elegant antrukket og ser meget mindre sagtmødig ut enn de andre prestekonene. Om henne vet vi ikke hvorvidt hun var gift flere ganger eller med hvem, før hun ble gift med en prest og kom inn på stamstavlen vor. Worsøene var en utpreget presteslkt, spredt rundt i hele Jylland. De var også en av de mange slekter som fartet opp og ned mellom Danmark og Norge i foreningstiden. En del av dem har vært fargerike personligheter, slik som den sagnomsuste prost Laurity Worsøe som almuen trodde hadde okkulte evner. Han hadde mange personlige kontroverser med fanden, som alltid presten vant. Men ham har vi fra skrevne bøker om jysk folklore, det er minst et snes sagn om hans bedrifter. Moster fortalte ikke slikt om sin familie, hun yndet ikke almueovertro. Dessverre nedstammer vi ikke fra ham, han var bare min oldefars grandonkel. Så han har nok ikke noe med Mad. Dorthea. Den første som vi vet mere personlig om, utover rene data, het Søren Lauritzen, og var ikke prest. Da Fredrik d. Fjerde i 1705 hadde inndradd et gods i Nordjylland som tilhørte slekten Rantzau, uvisst av hva grunn, ble denne Søren tillatt som forvalter av krongodset. Han har tatt fat med ungdommelig iver, men kom snart på kant med rentekammeret over i Kbh. Tidene var fryktelig vanskelige for hoveribøndene, og han mente de fikk ikke engang det som de hadde lovlige krav på. Såsom trevirke fra skogene til sine driftsbygninger, vogner o.a. Og kirkene forfalt. De høye herrer vender det døve øret til, enda han skriver at Bønderne er ferdige til at revoltere og voldtage Schouven foruden at Kirchens Tienere må gjøre deris Embede med Klage.

Enden ble at de sa ham opp etter noen år. Men så ble godset gitt tilbake til grev Vilhelm Adolf Rantzau, og Søren fortsatte noen år som hans forvalter,

og med ham har han da kommet så godt ut av det, at han oppkalte sin sønn etter ham. Siden har det navnet gått i slekten. Denne mannens forhold minner jo meget om Jørgen Thestrups til Direksjonen i Norske Compagnie, og han likner jo ikke så lite på ham ellers heller. Sønnen Vilhelm Adolf kom forresten til Norge etter endt eksamen som kateket hos presten Peter Flor i Sandefjord, derfra skulle han avansere til sogneprest i Røken. Men Røkenpresten nektet å ta imot ham fordi han var gift – det var vel en prestedatter som skulle forsørges. Han reiste tilbake til Danmark og ble en høyt ansett geistlig, stiftsprost ved Viborg domkirke og titulær biskop en tid. Han hadde flere sønner som ble prester. Den eldste, Peter Flor Worsøe (moren var steddatter av presten i Sandefjord) var også cand. Teol. Med akk bare med haud [laud?] Så reiste han til Norge og ble forvalter på Barkevig jernstopperi i Gjerpen. Det har også visst tiltalt ham mere. Og nå er vi kommet frem til tiden og forholdet i Madame Dorothea. Mostger nevnte at han hadde vært ansatt også ved Nøstetangen Glasverk, og noe kan det være i det, for hans kone hadde en aktie i Glassverkene. Men så er det vel ikke blitt til noe med avtalen.

Handlingen i boken kunne umulig utspilles i Gjerpen, den måtte henlegges til et mere egnet sted i og en egn som Sigrid var fortrolig med. Det er ikke meget vi vet om P.F.W. personlig. Sigrid søkte opplysninger hos Personalhistorisk Institut, og de oppga at han måtte være død mellom 1793 og 1801, men hans død fantes ikke i noen kirkebok. Dette ga jo mange muligheter, mest sannsynlig et upklart ulykkestilfelle. Og det har nokk satt Sigrids tanker i gjetninger og diktning. Det er først nylig at en av antikvarene har løst mysteriet – helt tilfeldig, forresten, hadde, slik som i boken, 2 sønner. De het Vilhelm Adolf og Claus Hartvig, ellers viss bare en datter som døde som barn. Den eldste, V.A. var som gutt blitt sendt ned til Danmark til en barnløs faster som var gift med en magister Nissen, prest i Låstrup, for skolegang og studium. I år 1800 var han blitt cand. teol. Med fint laudabilis, og skulle 22. juli innsettes som kapelan i nabosognet. Det er vel til denne begivenhet at faren er reist ned fra Gjerpen, men er blitt syk og døde, for noen dager etter har svogeren, pastor Nissen, begravet ham i ved Låstrup Kirke. Det kan synes underlig at Moster ikke nevnte dette, eller så flittig at vi ikke festet oss ved det. Men det var jo lenge før hun ble født, hun har da aldri sett ham. Derimot var farens pleieførelde kjære og kjente, hun så vel på dem som sine besteforeldre. Peter Flor E. S annen sønn Claus Hartvig ble i Norge og ble til stamfar til de norske Worsøer. Han var officer og kaptein ved 1. Ryfylkeske kompani, og druknet ved en ulykke i Ryfylkefjorden. Men V.A. ble altså i Danmark. Tross sine fine eksamener søkte og fikk han det nokså fattige kald i Låstrup da pleiefaren måtte søke avskjed p.g.a. sykdom. Han tok de to gamle i huset, hvor de døde. Han var i 1802 blitt gift med en purung datter av en naboprest, yndig er hun på billedet. De fikk 13 barn. Han var en helt gjennom rasjonalistisk prest, meget interessert i jordbruk og hagebruk. Hagen rundt prestegården hvor han har plantet hvert tre, står enda som en vakker lund. Han vaksinerer personlig sin sognebarn mot koper – visst nokså modig i de dage da vaksinasjon var nokså ny i Danmark og møtt med noen motstand. Han var en god mand for bøndene i en tid da forholdet mellom herremenn og bønder var særskilt bittert. Derom vitner bl.a. utskriftsprotokollene i sognet. Hans mor, Dorothea Christine, født Bisgaard, hadde vært gift før, to ganger, først med en presten Lund. Så med kjøpmandn Mow i Larvik. At ekteskapet med Peter Flor var en inklinasjonsparti, derpå tyder det vel at deres første barn var over dåpen svært nær etter at de var blitt ekteviet. Liknende opp-

gaver har jeg funnet flere steder i denne gode presteslekt. Det har vel vært trolovelsen som var det egentlige, og at den kirkelige vielsen ikke sto for dem som det absolutt skjellsettende mellom moralsk og umoralsk samliv, som prestene senere forfektet. De var praktiske folk – når utstyret og innboet var i orden, så satte man bo; og satte sluttstrekt med vielsen. Men sikkert har deres fordringer og stedsevørende ekteskap vært like strenge for det.

Mad. Dorothe Worsøe nevnes i 1801 som enke og boende i Brunlanes. Hvilket skjebne hadde SU tiltekt sine personer sa hun ikke meget om. Bare at Vilhelm Adolf – oldefar altså – kom til Danmark. Han sto jo åpenbart hennes hjerte nærmest. En av de tre sønnene, sa hun en gang til meg, kom til Tyskland og opp i den tyske romantikk, som også beskjeftiget henne meget, dog mere hennes hode enn hennes hjerte.

Ja, dette var hva jeg hadde å fortelle, og det ble jo langt. Men som jeg begynte med, vi har alltid tenkt meget på disse fjerne i slekten vår, og av de grunner jeg har nevnt, ble det mest denne grenen som opptok oss.³⁵²

Signe Dorothe Undset Thomas, sign.

In margine 5/

Ladislav Kuncíř se vyučil knihkupcem v Jičíně v letech 1905–1907. Následovala zaměstnání v Mostě, v Prostějově a od listopadu 1910 v Olomouci, kde se seznámil s Františkou Othovou, která se stala v červnu 1912 jeho ženou. Měli 5 dětí a byli spolu až do konce života. V květnu 1915 musel narukovat a válku strávil na ruské frontě. Po příchodu do Prahy nastoupil v roce 1919 už jako vedoucí knihkupectví nově vytvořené Československé strany lidové, svou činnost ve Zlatém klasu zahájil knihami edice *Dobré Dílo* (nakladatelství Josefa Floriana ve Staré Říši) a dalšími včetně edice katolických knih. Velmi dbal na úpravu výkladní skříně, což bylo v tehdejší Praze novinkou. Knihkupectví se brzy stalo dostaveníčkem mnohých sběratelů, básníků, autorů a dalších včetně mladých malířů a studentů. Však také instaloval ve výkladní skříně první výstavy děl například Josefa Havlíčka, Ladislava Süsse, Adolfa Hoffmeistra, Karla Teiga a dalších.

V roce 1923 opouští knihkupectví U zlatého klasu a zakládá vlastní nakladatelství s knihkupectvím ve Voršilské ulici. Začíná vydávat čtrnáctideník pro politiku a národní kulturu *Rozmach*, jehož přispěvateli byli Jaroslav Durych, Josef Dostál, Leopold Peřicha, Aloys Skoumal, ale i Vítězslav Nezval nebo Jiří Frejka. Vedle toho Ladislav Kuncíř také časopis *Akord* jako platformu pro začínající autory a později *Kuncířovy noviny*, které vedl Břetislav Štorm jako redaktor a grafik.

Ladislav Kuncíř vydával dílo začínajícího Jaroslava Durycha, který ho označil za svůj osud. Založil edici moderní literatury *Knihy nové doby* a *Národní knihovnu*, kde vyšly např. *Pohádky* K. J. Erbena s ilustracemi Cyrila Boudy. A soustředí se na náboženskou literaturu. Za nejvýznamnější knihu ze začátků nakladatelství sám pokládal *Život Kristův*, která autorovi Giovanni Papini mu vynesla cenu míru.

³⁵² Chyby a překlepy ponechány v originálu i zde.

Ladislav Kuncíř nechal své knihy provázet ilustracemi malířů jako Cyril Bouda, Zdenka Braunerová, Karel Svoboda, Jan Zrzavý, Adolf Hoffmeister, Vlastimil Rada a další, ve výtvarné úpravě V. H. Brunnera a po jeho smrti A. Lískovce. Že knihy byly ve vynikající grafické úpravě svědčí i dosažení nejvyšších uznání v Paříži 1926, ve Florencii 1928 a přetisky obálek či titulních listů v revuích *The Fleuron* a *Typografie*.

Významnou složku jeho vydavatelského programu tvoří literatura náboženská. Redaktorem a poradcem náboženských děl se stal Antonín Ludvík Stříž, farář a později sídelní kanovník na Vyšehradě, který překládal z mnoha jazyků. Stěžejním dílem z této oblasti jsou bezpochyby *Životopisy svatých* z pera Isidora Vondrušky, které vyšly v 5 svazcích na celkem 1700 stranách se 120 hlubotiskovými obrazy a popisovaly 7500 svatých v kontextu církevních dějin. Nešlo však jen o knihy katolické, ale Kuncíř a Stříž konali své dílo v ekumenickém duchu, za což mnohokrát sklidili projev díky u profesora Husovy fakulty dr. J. L. Hromádky.

Hospodářská krize vedla i ke krizi na knižním trhu a k likvidaci Kuncířova nakladatelství v roce 1934. Ladislav Kuncíř přijal nabídku právě zřizovaného nakladatelství Vyšehrad a stal se na rok jeho ředitelem. Pak se s pomocí přátel Antonína Lískovce a Břetislava Štorma opět snažil vybudovat nové nakladatelství, které mělo pokračovat ve službě knize stejně jako v předchozích letech. Než se však stačil nový podnik dostatečně rozběhnout, přišla 2. světová válka. V Kuncířově nakladatelství vyšla Mrštíkova *Pohádka máje* a *Rok na vsi*, vycházel vydáván *Špalíček* a *Slabikář* Mikoláše Alše. Po konci druhé světové války mohl L. Kuncíř – díky usilovné práci celé rodiny – začít uskutečňovat vydavatelské plány na realizaci děl české slávy jako např. soubor spisů F. L. Čelakovského a soubor díla bratří Viléma a Aloise Mrštíků. Z náboženských děl stačil připravit k tisku sv. Augustina *O boží obci*. Ráčkovy *Československé dějiny* ještě stačily vyjít, ale celé vydání bylo konfiskováno.

V roce 1949 byla zastavena vydavatelská činnost soukromých vydavatelství vůbec. Nakladatelství Vyšehrad převzalo likvidací veškerá aktiva Kuncířova nakladatelství. Převzalo k dokončení díla bratří Mrštíků, Čelakovského, sv. Augustina, zásoby papírů, štočků, knihy již vytištěné či roztištěné nebo vysázené. Získalo i celé velké sklady. Ladislav Kuncíř tehdy ještě směl, se svolením ministerstva informací, nastoupit v nakladatelství Vyšehrad na místo ředitele.

Dne 24. května 1951 byl však zatčen a obviněn z velezrady. Více než rok poté proběhlo soudní řízení, ve velkém brněnském procesu proti řadě katolických kněží a spisovatelů (za všechny jmenujme dnes nejznámějšího básníka Jana Zahradníčka) je souzen i Ladislav Kuncíř a odsouzen k 10 letům vězení a propadnutí veškerého majetku. Tak byla ztracena rozsáhlá knihovna a archiv. Byly ztraceny rukopisy, korespondence, smlouvy, kresby, návrhy grafických úprav, štočky, vůbec všechno. On sám prošel Valdicemi, Leopoldovem, Pankrácí. Když byl 4. srpna 1956 propuštěn z vězení pro velmi vážný zdravotní stav, bylo mu 66 let. Nesměl být nikde zaměstnán a nebyl mu přiznán žádný důchod, což platilo až do jeho úplné rehabilitace v plném rozsahu

obžaloby dne 16. června 1966. Ač tělesně velmi nemocen, se Ladislav Kuncíř duševně cítil v plné síle. Když se vrátil z vězení, ihned se začal zajímat o materiály z mrštíkovské korespondence, které připravoval již od roku 1941. Léta se snažil získávat další materiál v archivech a u soukromníků. Když bylo vše pohromadě, náhle umírá profesor dr. Miloslav Hýsek, osobní přítel, který měl obstarat vědeckou část publikace. Nakonec díky podpoře Literárního fondu mohl Ladislav Kuncíř v práci pokračovat. Shromáždil 2000 dopisů, hlavně Vilémových, ale vydání korespondence se už nedožil. Zemřel 5. června 1974 v Praze. Korespondence pak vyšla v nakladatelství Odeon v roce 1978 pod názvem *Nedodané sny* v pečlivé redakci Rudolfa Havla.

V šedesátých letech napsal své paměti. Začátkem 70. let se zdálo, že dokonce vyjdou v nakladatelství Vyšehrad, k tomu však již nedošlo. Paměti vyšly po letech v edici Rozmluvy v Londýně: *Ladislav Kuncíř: Život pro knihu*.

Zpracováno volně podle Wikipedie: [online] [2011-03-03]

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ladislav_Kunc%C3%AD%C5%99>

In margine 6/

K udělení Nobelovy ceny.

Vedle největšího ze žijících filosofů, Henri Bergsona, byla vyznamenána Nobelovou cenou paní Sigríd Undsetová. Kdyby bylo udělování Nobelovy ceny domácí záležitostí švédské akademie, neměli bychom proti tomu námitek. Ale vedle muže rázu Bergsonova měla státi postava básnického tvůrce stejného rozletu a stejně mocného rozpětí myšlenkového, stejně vysoké úrovně mravní i umělecké, jak ostatně statut Nobelovy ceny vyžaduje.

Byl letos kandidován Otakar Březina. Nedostal ceny. Třetí český kandidát, který propadl. Propadl Vrchlický, propadl Jirásek, propadl Březina. Není naší hanbou, usoudila-li švédská akademie, že dílo žádného z těchto tří mužů nedosahuje světové úrovně po stránce umělecké i etické. Každému, kdo je jen poněkud obeznámen s dnešní světovou literaturou, je jasno, že jako nemá Jirásek soupeře v historické skladbě široké koncepce, tak nemá Březina – kromě snad Paula Valéry – soupeře mezi žijícími básníky, jako ho neměl před dvaceti lety Jaroslav Vrchlický. Není to krátkozraký šovinismus, který ze mne mluví. Jsem do té míry Evropanem, že se dovedu na chvíli přenést jaksi mimo prostor a čas a vážít zcela objektivně a jsem si dobře vědom toho, co tvrdím.

Kde je příčina tohoto okázalého a urážlivého opomíjení české literatury? U Vrchlického a u Jiráska dalo se to konečně vysvětlit nedostatkem dobrých překladů do světových jazyků. Ale Březina je přeložen a dobře přeložen do němčiny, která je všem Švédům daleko běžnější a příbuznější než např. francouzština. Ostatně, právě vyšel i švédský překlad Hudby pramenů. Zde tedy toto vysvětlení neplatí.

Jde patrně o jakousi trvalou antipatii k české literatuře. Případ Tosltého by sice nasvědčoval, ve spojení s naším, jakési nechuti ke Slovanstvu, kdyby nebylo dvou vyznamenaných Poláků, Sienkiewiczze a Reymonta.

Neznám a nemohu znát zákulisí poroty: v každém případě mám za to, že další české kandidatury byly by nedůstojny i naší literatury i naší národní cti.
(H.J.) (Hanuš Jelínek?)

In margine 7/
(2/C/1928)

Vyšlo v Lidových novinách 8. prosince 1928

Název: Překvapení ze Severu.

A.N. – Brno 7. prosince

Jako pravidelně, přineslo i letos udělení Nobelovy ceny literární, jež jest událostí evropskou, vedle údivu, souhlasu i námitek, také nejedno poučení. Norská spisovatelka šestačtyřicetiletá Sigrida Undsetová, kterou švédští soudcové postavili vedle kmetného myslitele světového jména H. Bergsona, byla při publikaci Nobelovy výroční ceny většinou mimoskandinávského čtenářstva osobností zhola neznámou, ač valná část jejích románů jest přeložena do němčiny a třebaže bylo na Severu její jméno v souvislosti s cenou již dříve uváděno. Soudní pozorovatelé zahlédli ovšem správnost jednání pánů ze Svenska Akademien, když užili i v literatuře poklonivše se současně velkému francouzskému inspirátoru soudobé myšlenky a když přiřkli největší skandinávské významování Skandinávci, upozorňující tak zároveň ostatní skandinu na živé básnické a myšlenkové hodnoty v dílech své krajanek ze sousední země. Takové spojení národnosti a lidství se úplně shoduje se šlechtnými intencemi Alfréda Nobela a s kulturním posláním jeho velkodušného odkazu. Ale i ti, kdož vývoj a dílo statečné a rázovité Norky Sigridy Undsetové znají a oběmu se upřímně podivují, pocítili po listopadové zprávě značné překvapení. Jakže, na samém vrcholu soudobého tvoření slovesného – tázali se – měly by stát rozlehlé historické romány ze severského středověku, jež básnířka zaměnila energickým rozhodnutím analytické obrazy současné psychologie? Jest to možno- pointovali svůj údiv – právě v naší době, která dávno prohlásila historický román za druh docela přežitý a v níž zasvěcení znalci odzvonili navždy nekonečným skladbám, nehodícím se do věku zrychleného pohybu, bleskového tempa, elektriky kmitavých senzací? Podávala by tato nečasová a protičasová spisovatelka opravdu důkaz, že ona běžná axiomata jsou leda zásadami módy, a to snad včerejší, kterou silná umělecká individualita rázem odhazuje, jako jaro hází k zemi staré listí, překážející plnému rozvoji nového života?

Nezapomeňme především, že pocta, prokázaná básnířce románů o Kristině Vavřincové a o Olavu Audunsoviči a jiných chmurných recích a hrdinkách starobylého švédského selství, jež novým, důrazným holdem velkorysě osudotvorné výpravné fresky, živelné dějovosti, slovem všemu tomu, co román moderní doved zachránit z homérských eposů, rytířských dobrodružných skladeb, severských ság, defoeovských a cooperovských exotických příběhů. Hlásit se Sigrida Undsetová o místo, zaujmené jinou velkou Seveřankou, nedávno jubiléřkou Selmou Lagerlöfovou. Moderní próza analytická od dob realismu spěla směrem opačným a v dílech Proustových, Joyceových a Svevových ve svém způsobu podivuhodných a objevitelských došla patrně nejkrajnější hranice této neopíčnosti, ba protiepičnosti. I nemohou býti neuvítána výpravná díla, která usilují o zjednání rovnováhy a vracejí román jeho původnímu tvaru, snad hledíme vstříc velké epické reakci, pro něž budou jednou právě díla Sigridy

Undsetové považována za iniciativní a symptomatická. Možno, že v tuto souvislost náleží také úspěch legionářského románu u nás, hovějící téže potřebě epiky. Po prvé od dob Jiráskových se ve vážném slovesném umění přihlašují vypravovatelé, kteří skutečně opěvují *armavirumque* a pro něž dějové kypění a epicky spád jsou dány hned látkou, ovšem tato nevědění výhoda by je měla zavazovati, aby třepili akci v politických a politikářských, aby se nespokojovali trpnými dokumenty, kde námět volá po energickém zvládnutí, po vědomém vystupňování po pevném vedení skladného, výpravného obrysu...

Vraťme se však k Sigridě Undsetové. Patrně největším překvapením, které poskytují obě její rozsáhlé skladby, jest intenzita, s níž se spisovatelka hrouží nejenom do dějů, ale i do názorů norského středověku, do jeho mravních a životních forem na severu, kde přísná etika asketického křesťanství zvládla svou pevnou kázní germánsky vzpurný patriarchálně hrdinský řád. Nejde jí pouze o sytou evokaci minulosti, pro něž se vyzbrojila důkladným studiem, nejde jí o romantický únik z dneška, jehož mravním a rodinným konfliktům pronikavě rozumí, nejde jí také o vlasteneckou oslavu národní historie norské. Tomu všemu brání již vášnivý mravní pesimismus této opravdové ženy a umělkyně, vzpírající se jak pouhé hravosti umělecké, tak všem podružným tendencím. Není sama mezi prozaiky moderními, kteří se plně vyžívají v látkách minulostních, takže se zdá, že nový historismus jest na postupu. Stačí pohlédnout do německého románu posledních let, který mimochodem řečeno zaujímá přední místo v soudobé próze evropské, snažije se?...konkurenci velké mravoličné prózy anglicko-americké a nabízí se nám celá řada obrazů umělecky sugestivních.....Alfréd Neumann ožívuje v Ďáblu rozervanou Francii XV. věku, Bruno Franck v Trencovi tragédii bedřichovského Pruska, Josef Ponten v Lyonských studentech kalvínskou reformaci ve Švýcařích a ve Francii. Tato tři jména jsou u nás prozatím neznáma; bohužel: jsou to tři největší naděje mladší němrcké prózy a všichni ukazují zcela jasně k historismu nového typu, který se shoduje také s výpravným druhem Sigriddy Undsetové. Pražádné dekorativní staromilství, pražádná samoúčelná drobnomalba, pražádná pohodlná šíře kronikářská, zato mnoho psychologie hromadné i individuální, úsilné hledání mravních konfliktů pod ději ve své typičnosti až samozřejmými, pronikavý rozbor toho či onoho dějinného období, ale podniknutý jakožto průprava syntetického obrazu věku, v němž typický jeho syn zápasí o svůj osud a se svým osudem. Kdy dojde také u nás k obnově historismu těchto snah a této úrovně? Romány Sigriddy Undsetové jsou skladby značně rozsáhlé, daleko přesahující běžný rozměr románový. Nestojí ovšem svým rozsahem osamoceny: Romain Roland nebo Marcel Proust, Arnold Bennett nebo John Galsworthy, Theodor Dreiser nebo Sinclair Lewis, Tomáš Mann nebo Jakub Wassermann potřebují zpravidla několi pěkných stovek stran, aby dovedli čtenáře na konec svých románových celků neb cyklů – čím komplexivnější obraz života jim leží na mysli, tím zevrubněji rozvíjejí svou látku mravoličnou a povahopisnou. A hle, čtenář oddává se trpělivě jejich vedení, nic nedvaje, jakmile se jim jednou svěřil, že dnešek jest dívoce kvapný, nervosně nedočkavý, prudce chtivý senzací rychle se střídajících. Bylo by opravdu zajímavým psychologickým oříškem vysvětliti, proč v Americe, kde se žije nejrychleji, vznikají romány nejdlejší a to často o námětech zcela skrovných, co by Francouz zvládl asi na třetině knižního prostoru a proč v nich nachází zalíbení totéž čtenářstvo, které jinak nenasytně pro zábavu vymáhá své short stories.

Velký román, přeže všechno zaklínání mladých a nejmladších estetiků jest na postupu a patrně si nemíní odepřít z výsad velkého románu starého: dě-

lové napětí ani epický spád, širokou společenskou malbu ani složitost konfliktů mravních, volnost ve volbě látek i historických, ani mohutný rozsah. Symptomů jest plno v produkci přítomné: znamená-li jejich uznání pocta, udělená Sigridě Undsetové. Budiž přijata s pochvalou a vděčností.

In margine 8/

Kuncířova ročenka 1931, str. 17

Sigrid Undsetová: Předzvěst podzimu

Slov hořkých padl poprvé
chlad mezi tebou, mnou,
když jsme šli mléky cestou tou,
vše litovali jsme.

Já smutně dívala se vpřed –
jak vláčela bych sukně lem,
jsem uslyšela zachrastět,
po listí uvadlém.

Čilimník kvet' a šeřík dých'
do cesty, jíž jsme šli,
mdlou vůni opar slunečný
nes' v těžkých paprscích.
Po palouku, jenž bujně kvet',
motýlů míhala se běl.
Co slyšela jsem zašustět,
byl plod, jenž s javoru se schvěl.

Ve vzduchu, jenž tak čistý byl,
oblačné pýří chvělo se.
Zdvihla jsem oči k obloze,
a tys mě políbil.
Ač jsem se zprvu zdráhala,
přec jasno bylo zas.
Já zapomněla bezmála...
Ale v mém srdci uváz' mráz...

Když hořkých slov pad'naposled
chlad mezi tebou, mnou
a já šla s duší raněnou,
zas slyšela jsem zašustět
listí, jež, mrazně, zvířil chod,
a vdechla pach, jenž ostře čpěl:
na ten den jsem vzpomněla a plod,
jenž s javoru se schvěl.

Překladatel ani komentář uveden není. Je tu sice pro autorku charakteristická symbolika přírodního prostředí, ale důležitější se jeví dimenze časovosti. V těchto čtyřech stropách jde gramaticky o préteritum, popis událostí v jednotlivých časových rovinách i jejich anticipace splývají.

Nevyčítá partnerovi nenaplnění jejích očekávání, používá plurál, odkazující k oběma účastníkům – oba šli mlčky, oba litovali. Zlověstné je opakování centrálního slova „plod“. Evokuje plod jako nenarozené dítě, pravděpodobně je užití tohoto slova ve smyslu výsledek, dopad, následek (neblahý) vztahu ukončeného nebo nenaplněného.

Toto je jediná báseň Sigrid Undsetové, která byla do češtiny přeložena. Její básnická sbírka *Ungdom* (Mládí) je považována za juveniliu bez valné umělecké hodnoty. Přikládám tuto báseň ještě v originále, a to podle druhého nákladu z roku 1957.

Sigrid Undset: Høstvarsel

Det første bitre ord var talt
imellem dig og mig;
vi fulgtes tause samme vei
– vi gik og angret alt.
Og trist jeg stirret like frem,
–da knitret det i veiens støv–,
som slæpte jeg min kjoles brem
henover vissent løv.

Men guldregn blomstret, og syrin,
i parken, hvor vi gik,
og junidagen soldis fik
en vellugt, het og tung som vin.
Utover plænen blomsterpragt
gik hvite sommerfugles flugt,
og det som knitret i min dragt,
var almetræets vingefrugt.

Høit op i himlens klare bund
drev hvite skyfnugg, bitte små.
–Jeg løftet øiet mot det blå–
da kysset du min mund.
Og skjønt jeg først stred litt imot,
var snart vor første trætte glemt.
Men dypest i min hjerterot
sat der en liten kulde gjemt.

Og da det sidste bitre ord
var skiftet mellem dig og mig,
og harm og sår jeg gik min vei,
da raslet på den frosne jord
det visne løv i tætte lag;
der steg en skarp og syrlig lugt.
– Da mindtes jeg den junidag
og almetræets frugt.

In margine 9/

Na okraj připojuji zamyšlení nad univerzitním oborem, který může nést různé názvy, ale jehož předmětem je Norsko a Skandinávie. Nechci zde vypisovat charakter aktuální profilace oboru na dvou největších českých univerzitách, ale snažím se podat reflexi principů, jež vedly k rozvoji oboru. Každý filologický obor vychází ze dvou základních proudů – lingvistického a literárního, ale nordistika/skandinavistika tak činí v jiném, zvláštním smyslu.

Historicky starší, lingvistický proud vytryskl z rozsáhlého oboru „Germánská filologie“; byla zaměřena na nejstarší písemnictví nejen německé, ale obecně germánské, tedy i skandinávské. Nejstarší písemné památky tzv. staroislandské literatury (norrøn), jsou z pohledu současných kontinentálních severogermánských jazyků jazykem cizím a nesrozumitelným (zvláštní postavení má islandština). Tyto písemné památky představující důležitou větev skandinávského jazykového vývoje a literárních dějin obecně evropských, byly až do druhé světové války vyhrazeným objektem zkoumání germánské filologie. Nejvýznamnějším představitelem této větve byl u nás např. prof. Leopold Zatočil.

Teprve v druhé fázi, prakticky od druhé světové války, se vyvinul obor na obecně germanistice nezávislý. Nordistika, novějším označením skandinavistika, je dynamicky se rozvíjející univerzitní obor náležejícím k větvi tzv. moderní filologie, resp. moderních filologií. Starší název nordistika je referencí lingvistickou a literární; skandinavistika signalizuje geografickou příslušnost a areálovost, která překračuje zaměření úzce filologické a akcentuje průzory společenské, politologické, ekonomické apod. Za zakladatele české nordistiky se považuje prof. Arnošt Kraus, germanista z Karlovy univerzity; činnost jeho pokračovatelů po druhé světové válce, Ladislava Hegera a Heleny Kadečkové, byla po řadu desetiletí pronásledována nepřízní politických mocenských zájmů a jejich vykonavačů. Obdobná situace byla i na univerzitě v Brně, na níž působili Josef B. Michl a Libor Štukavec. Oba se věnovali pedagogické a překladatelské činnosti, jejich hlavním jazykem byla norština (J. B. Michl) a švédština (L. Štukavec). Dánština byla v Brně integrována do studijního programu prostřednictvím kursů prof. J. Munzara, který se v posledních letech zaměřuje na dánskou literaturu v komparatistickém kontextu.

Nordistika, která má za sebou i politickou minulost s aurou skandinávské neutrality v bipolárně rozlomeném světě (do roku 1989), je dnes oborem na rozcestí směrem od filologické profilace k areálové. Tím dochází k potlačení horizontu jazykového a přesun k širokému záběru bez explicitně stanoveného cíle. Tento fakt se jeví jako výzva dalšímu rozvoji tohoto univerzitního oboru, který si rozhodně nemůže stěžovat na nezáměr studentů.

Vzhledem k sociologické situaci skandinávských zemí v posledních letech, zvláště po roce 2000, ztrácí na významu jakýkoli badatelský přístup, který by vycházel z etnicity (snad s výjimkou Islandu). Nejen že se zvyšuje počet imigrantů ve všech skandinávských zemích, podstatně se zvyšuje jejich kvantitativní a kvalitativní zastoupení v kultuře a literární tvorbě. Jediným možným přístupem je perspektiva jazykově-kulturní a areálová.

Koncept nordistiky je v samotné Skandinávii jako vysokoškolský obor obecně přijímán, realizace je však velmi diferencovaná v jednotlivých zemích, neboť každá ze skandinávských literatur a kultur vnímá svou identitu vyhraněně odlišně. Teprve od určité úrovně pohledu zvenčí, v dimenzi evropské, znamenají skandinávské literatury a kultury jistý celek, přesněji entitu, jež překračuje prvoplánově přehledovou uspořádanost. I zaměření jednotlivých pracovišť v Evropě ukazuje pestrou tvář nordistiky/skandinavistiky.

Z norského pohledu jsou relevantní perspektivní pracoviště viděna na těch evropských a mimoevropských univerzitách, kde je stacionován norský lektor vyslaný adekvátní norskou státní institucí na jisté předem orámované časové období. Tento postoj vidím jako problematický. Funkce jazykového lektora je přece jiná než úloha koordinátora vědecké a kulturní kontinuity, kterou může – až na výjimky – zabezpečit jen domácí expert. Finance dnes mohou plynout různými kanály, podstatné je praktické zabezpečení chodu a především jisté vize, na jejíž formulaci mají rychle či pomalu se střídající lektoři podíl, ale nemohou ji garantovat.

In margine 10/

Následující báseň vyšla v deníku *Aftenposten* v den oznámení úmrtí Sigrid Undsetové (10. června 1949). Autorkou je jedna z nejslavnějších norských básnířek, Haldis Moren Vesaas(ová), která žila v letech 1907-1995. Připojuji vlastní informativní překlad.

Haldis Moren Vesaas

10. JUNI

I dag er Sigrid Undset død.
Ein junidag går stilt ro
og kvelden stig inn, bleik og grå.
Ho er her ikkje, ho.

Sjå bakken ute lyser blått
av blommar mellom kjørr og stein.
Når hun sto over blomar bøygd
dei lunge augo skein.

Så stilt det er. Enn fuglane;
Det er visst ikkje deira kveld.
Ho sa helst lite stødt. Men høyre –
kor tung ein logn som fell.

Ein virrar råddlaus . Kva, ein mur
brått skolen opp? Og ingen port?
Ver still. Du hørde rett. I dag
gjekk Sigrid Undset bort.

10. červen

Dnes zemřela Sigrid Undsetová.
Červnový den se tiše sklání.
Přichází večer, bledý a šedivý.
Jí už není.

Pohled, venku září modré
kvítky mezi hložími a kamením.
Když se nad nimi skláněla ona,
blýskalo se v modrých očích.

Jaké ticho. Jen ptáci -
však tenhle večer není jejich.
Říkávala věci přímo. A slyš –
těžké lži se řítí k zemi.

Člověk bloudí bez cíle. A hled,
vysoká zeď, však brána není?
Tiše. Už to víš. Dnes
odešla Sigrid Undsetová.